

ERAY

۱۷/۱/۱۵۴۷۵
۱۷/۱/۶۵

دانشگاه تهران

پردیس دانشکده هنرهای زیبا

دانشکده معماری

رساله جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته معماری

عنوان:

از معنا تا مکان - موزه ادیان

نگارش:

سمیه یادگاری

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمد جواد ثقفی

اسفند ۱۳۸۶

ب

۴۶۹۶۹

۱۳۸۷ / ۸ / ۱۱۰۱

دفتر اطلاعات درون سازمان
تاسیس ۱۳۸۷

بنام خدا
دانشگاه تهران

پردیس هنرهای زیبا
دانشکده معماری

گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد ناپیوسته

هیئت داوران پایان نامه کارشناسی ارشد خانم سمیه یادگاری در رشته: مهندسی معماری با عنوان: از معنا تا مکان (موزه ادیان - طراحی فضای مقدس) را در تاریخ ۸۶/۱۲/۱۳

به عدد به حروف با نمره نهایی:

و درجه: ارزیابی نمود.

ردیف	مشخصات هیات داوران	نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
۱	استاد راهنما:	دکتر محمدجواد تقفی	دانشیار	دانشگاه تهران	
۲	استاد مشاور:	-----	-----	-----	-----
۳	استاد مدعو:	دکتر قاسم مطلبی	استادیار	دانشگاه تهران	
۴	استاد مدعو:	دکتر حشمتا... متدین	استادیار	دانشگاه تهران	
۵	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی دانشکده یا گروه آموزشی:	دکتر شاهین حیدری	استادیار	دانشگاه تهران	

تذکر: این برگه پس از تکمیل توسط هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می گردد.

تقدیم به

پدر ارجمندم

مادر مهربانم

و...

همسر بردبارم

همیشه و امدارشان خواهم ماند...

چکیده

موضوع مورد مطالعه و تحقیق در این نوشتار بحث پیرامون دین و در نهایت طراحی نیایشگاه می باشد. دلایل پرداختن به این موضوع زمانی بر ما آشکار خواهد شد که اهمیت موضوع را از جوانب مختلف مورد بررسی قرار دهیم. فضاهای نیایشگاهی در ادیان مختلف به صور مختلف طراحی و اجرا شده اند. ولی در همه آنها می توان اصولی یکسان را مشاهده کرد و آن اعتقاد به مرکز جهان بودن نیایشگاه می باشد.

فضاهای قدسی سعی در به تصویر کشیدن بهشت را دارند. یا به بیانی دیگر دیالکتیک فضاهای قدسی از هر زاویه ا که به آن نظر شود همواره نمودگار "حسرت بهشت است."

طبق تعالیم اسلامی هدف از خلقت انسان عبادت معرفی شده است. پرستش به طور عام امری استتکوبینی و حقیقی و از آنجایی که "دین کامل نزد خدا اسلام است اما هرکس از یهودیان و مسیحیان و حتی ستاره پرستان که به خداوند و قیامت ایمان آورد و نیکوکار شود هرگز ترس و اندوهی از عاقبت خویش نخواهد داشت" طراحی فضایی معنوی بدون اعمال محدودیت در نوع مذهب و دین مخاطب با عنایت به کثرت گرایی یا به بیانی پلورالیزم در دین البته با تکیه بر تعالیم والای عرفان اسلامی و نیز اعتقاد به دین عشق، موضوع طرح می باشد.

اختلاف خلق از نام اوفتاد چون به معنی رفت آرام اوفتاد

از طرفی برای رسیدن به عرصه گفتگوی تمدن ها که از معنای عمق و متفکرانه ای برخوردار است در ابتدا لازم است عنصر خشک و نفوذ ناپذیر دین (البته به تعبیر کنونی) نرم و قابل دسترسی و نفوذ پذیر گردد. به بیانی دیگر اگر دین با تمام گستردگی و اهمیتش عنصری مشترک و قابل درک برای تمام تمدن ها باشد و اختلاف ظاهری آن موجب گسسته شدن روابط و گفتگوی پیروان آن نشود می توان به نتایج بسیار مفیدی در عرصه های مختلف دست یافت. این هدف نیز می تواند دلیل مناسبی برای انتخاب این موضوع برای مطالعه و طراحی باشد.

طراحی چنین فضایی موجب تقریب ادیان و مذاهب و در نتیجه تبادل نظر و نگاه به دین نه از منظر هویت بلکه از منظر معرفت و حقیقت خواهد شد.

روش تحقیق در سه دسته گنجانده می شود:

الف) تبیین روش و نحوه برخورد با موضوع که شامل شناخت مفاهیم عمیق مستتر در ادیان مختلف و مطالعه تاریخچه و رجوع به اصول و مفاهیم و در نهایت مطالعه پلورالیزم در دین و توجیه تکررات و نمودهای مختلف دین می باشد.

ب) مطالعه تطبیقی عناصر مشترک بین ادیان و به صورت خاص موضوع عرفان از دیدگاه ادیان مختلف و رسیدن به عناصری مشترک به منظور بکارگیری و بازنمود شکلی در طرح.

ج) مراجعه به موسسه گفتگوی ادیان و دریافت نقطه نظرها و اهداف و در نهایت تدوین برنامه فیزیکی طبق نیازهای پروژه .

در ادامه به انتخاب و بازشناسی ویژگیها و پتانسیل های مکان طرح پرداخته تا بتوانیم به تلفیقی از یافته های خود و واقعیات موجود دست یابیم و در نهایت به طراحی و تبیین طرح پرداخته ایم.

پیشگفتار

«معماری یک پدیده است؛ زندگی‌اش را آغازی است و عمری و پایانی و معماری به مثابه یک پدیده چنان که می‌دانیم به ابعادی نسبتاً پرشمار محقق می‌شود و در طول هر یک از این ابعاد - که حیاتی‌اند و پذیرای دگرگونی مدام - میل به آن می‌کند تا به ترکیب‌هایی نو و به دستاوردهایی جدید و پیش‌بینی ناشدنی که از ترکیب شاخه‌های فرعی و فرعی‌تر وجودش به عمل می‌آیند برسد.»^۱

آنگاه که این پدیده تهی باشد از حرفهایی برای گفتن و ناگفتن همچون زندگی‌هایی بی‌ثمر به آسانی به فراموشی سپرده خواهد شد. هنگامی که تاریخ معماری را مرور می‌کنیم کمتر برگی از آن را می‌یابیم که طرح‌های جاودان معابد هزارساله در آن جایی نداشته باشند، اینکه اهمیت بالای فضای عبادت سبب می‌شده در ساختن این فضاها از مصالح بهتر و مقاوم‌تر و در عمل سخت‌تر استفاده کنند به جای خود، اما ماندگاری رمزی است که برای بقا نیاز به سنگ و آهن ندارد ماندگاری مفهومی فراتر از معماری و حتی مناسبات اجتماعی دارد، ماندگاری موقعیتی است که موضوع متناسب به آن از تمامی جهات ویژگی آن را دارد که در بیان‌ها آید و به سایرین نیز این خصیصه الهی را انتقال دهد. آری الهی بودن خدا گونگی است و هرآنچه به این مفهوم نزدیک آید به خصیصه‌اش یعنی ماندگار بودن دست‌یازیده است.

معماری آنگاه می‌تواند ماندگار باشد که تک تک اجزا و عناصر آن گویا چون انسانی سخنور به زبان آیند و به وجود حقیقتی متعال در ورای وجود صورت خود گواهی دهند. معماری اصیل معابد، با دارا بودن این ویژگی عمده در تمدن‌های مختلف از ماندگارترین متعلقات بشر بوده‌اند. آری آنچه معماری را ماندگار می‌کند یا به تعبیر صحیح‌تر مرگ آن را تا دورها به تعویق می‌اندازد شکل‌گیری زمینه‌ای است که سنگ و آجر و گل، پله و ستون و سقف در آمیزشی معنادار تنها مقصودشان ایجاد لحظه‌های زندگی جاری در ساحتی است که با فکری ازلی جان عاشق را در تکاپوی رازی ابدی به کنکاش می‌خواند و او را از خاک بر افلاک می‌کند و افلاک را از سنگینی حضور او بی‌تاب یاری حق می‌سازد.

(۱) منصور فلامکی ریشه‌ها و گرایش‌های نظری معماری ۱۳۸۱، ص ۱۹۰

شناخت مفاهیم عمیق حاضر در جان عناصر معماری معبد نه تنها از قبل شناخت
صوری و یافتن اشتراکات ظاهری آنها که با شناخت ساحت های متعالی که این
صورتها ناظر بر آنها هستند تحقق می یابد. با ایجاد فرصت برای گردهم آوردن فکرهای
همگرا در هر شریعت و دین این انگیزه را برمی خواند که:

در بنکده تا خیال معشوقه ماست رفتن به طواف کعبه درعین خطاست
گرکعبه از او بوی ندارد کنش است بابوی وصال اوکنش کعبه ماست

مولوی

با نهایت تشکر از استاد بسیار گرانقدرم جناب آقای دکتر ثقفی
که در انجام رساله صمیمانه مرا راهنمایی و یاری فرمودند.

و نیز سپاسگزارم از همه اساتیدم به خاطر تمام زحماتشان...

همچنین بسیار ممنون و متشکرم از همسرم جناب آقای مهندس آخوندی
چرا که از وجود دلسوز، یاریگر و امیدبخشش بسیار بهره بردم.

و در نهایت از تلاشهای بی دریغ سرکار خانم مهندس توحیده یادگاری و
همراهی های همکارانم خصوصا جناب آقای مهندس خلج و سرکار خانم جهانشاد
صمیمانه قدردانی می کنم.

فصل اول : دین و فلسفه دین

۱	مقدمه
۲	۱-۱ دین از نظر جامعه شناسان
۳	۲-۱ دسته بندی ادیان
۴	۱-۲-۱ دین زردشت
۴	۱-۱-۲-۱ سرگذشت زردشت
۵	۲-۱-۲-۱ تعالیم زردشت
۵	۳-۱-۲-۱ اوستا
۶	۴-۱-۲-۱ آخر الزمان
۷	۵-۱-۲-۱ بقای روح
۷	۲-۲-۱ یهودیت
۷	۱-۲-۲-۱ عبرانیان
۷	۲-۲-۲-۱ اسرائیل
۸	۳-۲-۲-۱ دین مردم صحرائنشین
۸	۴-۲-۲-۱ تحول افکار در اقوام بنی اسرائیل
۹	۵-۲-۲-۱ حضرت موسی (ع)
۱۰	۶-۲-۲-۱ تاسیس یهودیت
۱۰	۷-۲-۲-۱ الواح و ده فرمان
۱۱	۸-۲-۲-۱ عهد عتیق
۱۲	۹-۲-۲-۱ عقاید و احکام مذهبی
۱۳	۱۰-۲-۲-۱ پیدایش کنیسه
۱۳	۳-۲-۱ مسیحیت
۱۴	۱-۳-۲-۱ تعمید در خون
۱۴	۲-۳-۲-۱ صلیب شهادت
۱۵	۳-۳-۲-۱ پایه گذاری کلیسا
۱۶	۴-۳-۲-۱ کتاب مقدس
۱۷	۵-۳-۲-۱ اعتقادات

۱۹ ۶-۳-۲-۱ هفت آیین مقدس

۲۰ نتیجه گیری

فصل دوم- پلورالیزم دینی

۲۱ مقدمه

۲۳ ۱-۲ پلورالیزم دینی

۲۴ ۱-۱-۲ نقد نظریه پلورالیزم دینی

۲۶ ۲-۲ پلورالیزم حقایق دینی و «پلورالیزم نجات و رستگاری»

۳۲ ۳-۲ نظریه وحدت حقه دینی در تكثر واقعی ادیان (پلورالیزم در دین)

۳۶ نتیجه گیری

فصل سوم - عرفان مایه وحدت ادیان

۴۰ مقدمه

۴۱ ۱-۳ شناخت عرفان و تصوف

۴۱ ۱-۱-۳ هفت وادی عرفان

۴۲ ۲-۱-۳ موضوعات عرفان

۴۳ ۲-۳ سراب عرفان در معنویت های نو پدید

۴۹ نتیجه گیری

فصل چهارم- برخی اصول مشترک در ادیان

۵۰ مقدمه

۵۱ ۱-۴ آداب طهارت در آیین ها و ادیان مختلف

۵۱ ۱-۱-۴ آداب طهارت در فرهنگ های ابتدایی

۵۱ ۲-۱-۴ آداب طهارت در هندویسم

۵۲ ۳-۱-۴ آداب طهارت در آیین زرتشتی

۵۳ ۴-۱-۴ آداب طهارت در مسیحیت

۵۴ ۵-۱-۴ آداب طهارت در صائین

۵۵ ۶-۱-۴ تطهیر در اسلام

۵۶ ۲-۴ آب در ادیان الهی

۵۷ ۱-۲-۴ آب در یهودیت

۵۸	۲-۲-۴	آب در مسیحیت
۵۹	۳-۲-۴	آب در اسلام
۶۰	۳-۴	شادمانه‌ها (جشنها و اعیاد در ادیان بزرگ)
۶۱	۱-۳-۴	جشنها و اعیاد زرتشتیان
۶۴	۲-۳-۴	اعیاد و جشنهای یهودیان
۶۷	۳-۳-۴	اعیاد و جشنهای مسیحیان
۶۸	۴-۴	موسیقی در ادیان مختلف
۶۹	۱-۴-۴	ادیان اقوام پیشین
۷۲	۲-۴-۴	ادیان هند(هندوئیزم و بودیزم)
۷۳	۳-۴-۴	زرتشت؛ پایه‌گذار موسیقی مذهبی
۷۴	۴-۴-۴	اذان؛ نوای مطهر موسیقی اسلامی
۷۵	۵-۴	جایگاه نماز در ادیان غیر ابراهیمی
۷۸	۱-۴-۵	نماز در آیین یهود
۸۰	۲-۴-۵	نماز در آیین مسیحیت
۸۲	۳-۴-۵	نماز در آئین زرتشت
۸۳	۶-۴	رنگ در ادیان الهی
۸۳	۱-۶-۴	رنگ در دین یهود
۸۳	۲-۶-۴	رنگ در دین مسیحیت
۸۴	۳-۶-۴	رنگ در دین اسلام
۸۷	۷-۴	اعتکاف در ادیان مختلف
۸۷	۱-۷-۴	اعتکاف در دین زرتشت
۸۷	۲-۷-۴	خلوت گزینی در آیین بودا
۸۸	۳-۷-۴	اعتکاف در شریعت ابراهیم
۸۸	۴-۷-۴	اعتکاف در شریعت مسیح
۸۹	۵-۷-۴	اعتکاف در اسلام
۹۰		نتیجه‌گیری

فصل پنجم- هنر دینی باز نمود عالم معنا

۹۱

مقدمه

۹۲

۱-۵ حس مکان از دیدگاه پدیدار شناختی

۹۲	۱-۱-۵ مکان
۹۳	۲-۱-۵ حس مکان
۹۷	۲-۵ شیوه‌های تجلی امر قدسی
۹۷	۱-۲-۵ شیوه‌های مستقیم
۹۸	۲-۲-۵ شیوه‌های غیرمستقیم
۹۹	۳-۵ هیدگر و تلقی هندویی از مکان مقدس
۱۰۳	۴-۵ مقدمه ای بر نیایش و آفرینش فضا
۱۰۴	۱-۴-۵ از ساختن «خود» تا ساختن محیط
۱۰۷	۲-۴-۵ مخاطب شناسی بیان
۱۱۰	۳-۴-۵ نیایش و پالایشگاه «ذهن»
۱۱۱	۴-۴-۵ فکر و ذکر
۱۱۶	۵-۴-۵ نیایش و زیباشناسی
۱۱۷	۶-۴-۵ معماری فراز، معماری فرود
۱۱۹	نتیجه گیری

فصل ششم - طراحی

۱۲۱	مقدمه
۱۲۲	۱-۶ شکل گیری اندیشه‌های طراحی
۱۲۴	۲-۶ راه کارهای طراحی
۱۲۹	۱-۲-۶ در بیان دو عنصر اساسی با نور و آب
۱۳۱	۳-۶ برنامه فیزیکی
۱۳۴	۴-۶ شناخت بستر طرح:
۱۳۶	۱-۴-۶ بستر طرح
۱۳۸	۵-۶ دیاگرام ارتباط فضایی
۱۳۹	۶-۶ اسکیس های اولیه
۱۴۱	۷-۶ سناریو طراحی
۱۴۴	۸-۶ طراحی

۱۴۵	منابع و ماخذ
-----	--------------

فصل اول : دین و فلسفه دین

مقدمه

با پیشرفت دانش، معلوم شده است که درباره هیچ یک از پدیده های جهان نمی توان تعریف کاملی ارائه داد. تعریف باید جامع و مانع باشد؛ یعنی همه موارد خودی را دربرگیرد و همه موارد بیگانه را بیرون کند. در گذشته تصور می شد ارائه تعریف جامع و مانع امکان دارد، اما اکنون روشن شده است که هیچ تعریفی جامع و مانع نیست و تعریفها برخی از جوانب موضوعات را نشان می دهند.

بعضی موضوعات آسانتر و بعضی دشوارتر تعریف می شوند. یکی از موضوعاتی که به سختی تعریف می شوند، دین است. علت این امر تنوع بسیار زیاد ادیان در جوامع بشری است. دانشمندان برای پیدا کردن یک یا چند وجه اشتراک در تعریف ادیان کوشیده اند، ولی کارشان به جایی نرسیده است. این امر موجب شده است که تعریفهای بی شماری برای دین ارائه شود که هیچ کدام از آنها جامع و مانع نیست. برخی گفته اند دین به معنای اعتقاد به یک امر قدسی است و برخی آن را ایمان به موجودات روحانی دانسته اند. گروهی دیگر گفته اند دین عبارت است از ایمان به یک یا چند نیروی فوق بشری که شایسته اطاعت و عبادت هستند.

مذهب در گذشته به مکتبهای فکری درون یک دین (مانند مذاهب چهارگانه یا پنجگانه فقه اسلامی) اطلاق می شد. در مغرب زمین، واژه "Religion" به معنای مکتبهای درون یک دین و به معنای خود دین به کار می رود و حدود نیم قرن است که متجددان کشور ما تحت تاثیر این موضوع، کلمه "مذهب" را به هر معنا استعمال می کنند. در این نوشته واژه "دین" و "ادیان" در مورد همه آیینها، اعم از صحیح، منسوخ، منحرف و جعلی به کار می رود، همان طور که خدای متعال به کافران فرموده است: "لکم دینکم ولی دین" (کافرون: ۶).

ملت در لغت به معنای روش و آیین است و اصطلاحاً به مجموعه ادیان توحیدی اطلاق می شود. در علم کلام اسلامی به پیروان ادیان توحیدی ملیین می گویند و هر گاه هم یکی از اهل کتاب مسلمان شود؛ سپس از اسلام برگردد، مرتد ملی نامیده می شود. همچنین علمای اسلام واژه "ملت" را اختصاصاً برای اسلام به کار می برند. حدود یک قرن است که کلمه "ملت" در زبان فارسی به معنای توده مردم استعمال می شود و این کاربرد احتمالاً از کشور ترکیه به ایران سرایت کرده است.

شریعت معمولاً به معنای احکام و قوانین آسمانی است و گاهی به معنای دین به کار می‌رود.

در این مجال بر آنیم تا ادیان توحیدی و وحیانی را مورد بررسی و مطالعه قرار دهیم:

۱-۱ دین از نظر جامعه شناسان

اگر دین را با چیزی مانند پزشکی مقایسه کنیم، حکم خواهیم کرد که دین یک امر اجتماعی است و پزشکی یک موضوع فردی. البته به سبب ارتباط محکم و متقابل فرد و اجتماع، می‌توان هر موضوع فردی را اجتماعی و هر موضوع اجتماعی را فردی نیز نامید. جامعه شناسان دین را یک نهاد اجتماعی می‌دانند و به همین دلیل، درباره آن بحث می‌کنند، ولی پزشکی یک نهاد نیست و جامعه شناسان با آن کاری ندارند. (الیاده، میرچا، ۱۳۷۵)

رویکرد جامعه شناسان به مبحث دین رویکردی علمی است. علوم در گذشته به ماوراءالطبیعه وابسته بودند و همین وابستگی موجب پدید آمدن رشته‌هایی مانند علوم غریبه و مانع پدید آمدن رشته‌هایی چون جامعه شناسی می‌شد. علوم غریبه (مثلاً کیمیاگری) قابل تبیین نبود و صرفاً شیوه‌هایی را پیشنهاد می‌کرد و مدعی می‌شد که به نتیجه معینی می‌انجامد. در فضای فکری قدیم که رازوری حاکم بود، علم جامعه شناسی که به توضیح پدیده‌ها می‌پردازد، جایی نداشت. از اواخر قرون وسطی، زمزمه جدایی علم از ماوراءالطبیعه پیدا شد و به تدریج این شیوه پا گرفت و از مغرب زمین به سراسر جهان سرایت کرد.

از این رو، دور از انتظار نیست که جامعه شناسان هنگام سخن گفتن درباره دین، کاری به جنبه آسمانی آن نداشته باشند و آن را ساخته ذهن بشر و تکامل یافته جادو بدانند که برای تامین نیازهای معیشتی ساخته شده است؛ زیرا دیدگاه علمی هر چیز را از آسمان فرو می‌کشد و آن را تشریح و تبیین می‌کند.

به نظر جامعه شناسان، دین، دست کم در مراحل نخستین خود، سخت به جادوی ابتدایی می‌ماند؛ به این معنا که جادوگر و دیندار، هر دو می‌کوشند تا با تدبیری هستی را بر سر مهر آورند و آسایش خود را تامین کنند. پس هر دو ندا در می‌دهند و از نیروهای

مطلوب خود یاری می جویند؛ با این تفاوت که اولی نیروهای یاری رسان و راحت بخش را در طبیعت می داند، ولی دومی آنها را در ماورای طبیعت می جوید. تفاوت دیگر اینکه اولی برای دست یافتن به نیروهای دور دست غیر طبیعی، راهی جز تضرع نمی یابد. جادوگر بر نیروهای طبیعی عمل می کند و آنها را به همراهی می خواند، اما دیندار از نیروهای غیرطبیعی می خواهد که او را در مقابل نیروهای طبیعی دریابند. جادوگر به شی مورد عمل خود، آمرانه می گوید: "یار من باش!"، دیندار صرفاً استرحام می کند. (الیاده، میرچا، ۱۳۷۲)

۲-۱ دسته بندی ادیان

ادیان را می توان از جنبه های گوناگون دسته بندی کرد:

ادیان ابتدایی (مانند آنچه میان اقوام ابتدایی دیده می شود)، ادیان قدیم (مانند آیینهای منقرض شده خاورمیانه) و ادیان پیشرفته (مانند ادیان بزرگ کنونی).

ادیان ساده (مانند آنیمیسم، توتیسم و فتیشیسم)، ادیان فلسفی (مانند هندوئیسم، بودیسم و آیین کنفوسیوس) و ادیان وحیانی (مانند زردشتی گری، یهودیت، مسیحیت و اسلام).

ادیان غیر توحیدی (مانند هندوئیسم، بودیسم و شینتو) و ادیان توحیدی (مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام).

ادیان سامی (مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام)، ادیان آریایی (مانند ادیان ایران باستان، هندوستان، روم و یونان قدیم) و ادیان خاور دور (مانند آیین کنفوسیوس، تاتوئیسم و شینتو).

ادیان شرقی (مانند هندوئیسم، بودیسم و شینتو) و ادیان غربی (مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام). (گنر، جوزف، ۱۳۳۷)

۱-۲-۱ دین زردشت

هنگامی که چند قرن بر ورود آریاییان به ایران گذشت این قوم اندک اندک به شهر نشینی روی آوردند و این مساله در جهان بینی ایشان تاثیر گذاشت. در آن روزگار انسان اصلاح گری بر خاست و آریاییان را که خواستار ترک خرافات قدیم بودند، به آیین تازه ای دعوت کرد و آیین مغان را برانداخت. این پیامبر مصلح که خود را فرستاده خدای خوبی و روشنایی معرفی می کرد، زردشت نام داشت. وی مدعی بود آیین خود را از آهورمزدا دریافت کرده تا جهان را از تیرگیها پاک کند و آن را به سوی نیکی و روشنایی رهنمون شود.

زردشتیان به نامهایی چون گبر و مجوسی و پارسی خوانده می شوند. کلمه " گبر " در زبان سریانی به معنای کافر از آن جانب دیگران به آنان اطلاق گردیده و واژه " المجوس " در دستور زبان عربی، اسم جنس جمعی و مفرد آن مجوسی است " المجوس " در قرآن کریم (حج: ۱۷) در کنار پیروان ادیان دیگر یافت می شود. اکثر علمای اسلام زردشتیان را اهل کتاب دانسته اند. احادیثی نیز در این باب موجود است. آیین زردشت حدود یک قرن قبل از میلاد تحول یافت و آن صورت تحول یافته را آیین مزدیسنی می نامند. مزدیسنا در لغت به معنای ستایش مزداست. (زهر، آ.سی.، زوان، ۱۳۷۴)

۱-۱-۲-۱ سرگذشت زردشت

دانشمندان در مورد وجود تاریخی پیامبر ایران باستان شک دارند، اما بیشتر آنان وجود وی را نفی نمی کنند. زردشت، زرتشت، زرادشت، زراتشت، زردهشت و کلماتی از این قبیل از واژه " زرتوشتر (Zarathushtra) " برگاتها (بخشی از کتاب آسمانی زردشت) می آید که طبق نظریه صحیحتر معادل زرد اشتر یعنی دارنده شتر زرد است. نام پدرش پوروشسب یعنی دارنده اسب پیر، نام مادرش دغدو یعنی دوشنده گاو ماده و نام خاندان وی سپیتمه یعنی سپید نژاد بود.

طبری مورخ مشهور اسلام و پیروان او زردشت را از فلسطین می دانند و می گویند وی از آنجا به ایران آمده است، اما قول صحیح و معروف آن است که وی ایرانی و اهل آذربایجان بوده است و محل برانگیختگی او را کوهی نزدیک دریاچه ارومیه می دانند.

زرین کوب، عبدالحسین، ۱۳۷۵.

درباره زمان زردشت نیز اختلاف است و زمان وی حتی به ۶۰۰۰ سال قبل از میلاد

نیز برده شده است. اما بر اساس نظریه مشهور، وی در سال ۶۶۰ قبل از میلاد به دنیا آمد و در ۶۳۰ قبل از میلاد (در سن ۳۰ سالگی) به پیامبری مبعوث شد. وی در سال ۵۸۳ ق.م. در سن ۷۷ سالگی در آتشکده ای در بلخ افغانستان توسط لشکر قومی مهاجم به شهادت رسید.

گرچه بعثت زردشت در شاهنامه فردوسی آمده است، اما متأسفانه آن حادثه در قسمت افسانه ای آن کتاب مذکور است، به طوری که دربارۀ گشتاسب (پادشاهی که زردشت او را دعوت می کند و به آیین خود در می آورد) اختلاف است. برخی او را با ویشتاسب پدر داریوش هخامنشی برابر دانسته اند. از سوی دیگر از نظر تاریخی مسلم است که ویشتاسب نه یک پادشاه، بلکه استانداری بوده است.

۲-۱-۲-۱ تعالیم زردشت

در آیین زردشت سه اصل عملی گفتار نیک، پندار نیک، کردار نیک وجود دارد که مانند آن را در ادیان مختلف می یابیم. از جمله در اسلام آمده است: "الایمان قول باللسان و اقرار بالجنان و عمل بالارکان."^۱

احترام به آتش به عنوان یکی از مظاهر خدای روشنایی و فروخته نگه داشتن آن و انجام مراسمی خاص در اطراف آن در معابدی به نام آتشکده مشخصترین ویژگی این آیین است. همچنین آبادانی، کشاورزی دامداری و شهرنشینی مورد ستایش قرار گرفته است. احترام به حیوانات، مخصوصاً سگ و گاو، همچنین خوشرفتاری با مردم نیز جایگاهی به حیوانات، مخصوصاً سگ و گاو، همچنین خوشرفتاری با مردم نیز جایگاهی ویژه دارد. برخی از آداب و رسوم سرزمین ما از قبیل مراسم چهارشنبه سوری و سوگند خوردن به روشنایی چراغ و چیزهای دیگر با تعالیم زردشتی ارتباط دارد. (زرن، آر. سی، زروان، ۱۳۷۴)

همچنین برخی زندیقان قرون نخست اسلام گرایشهای زردشتی داشتند.

۳-۱-۲-۱ اوستا

کتاب آسمانی زردشتیان اوستا نام دارد که به معنای اساس و بنیان و متن است. این کتاب به خط و زبان اوستایی نوشته شده است که به ایران باستان تعلق دارد و با زبان پهلوی و سانسکریت هم‌ریشه است. به عقیده بسیاری از محققان، خط اوستایی در دوره ساسانیان (۲۲۶ - ۶۴۱ م.) پدید آمد و اوستا که قبلاً در سینه ها بود، به آن خط

کتابت شد و به قولی این کار پس از ظهور اسلام صورت گرفته است. زردشتیان و پژوهشگران بر این مسأله اتفاق دارند که اوستا در اصل بسیار بزرگتر بوده است که به عقیده برخی روی ۱۲۰۰۰ پوست گاو نوشته بود. اوستای کنونی دارای ۸۳۰۰۰ کلمه است و احتمالاً اصل آن دارای ۳۴۵۷۰۰ کلمه (یعنی چهار برابر) بوده است. اوستای اصلی به ۲۱ نسک (کتاب یا بخش) تقسیم می شد و اوستای کنونی نیز ۲۱ نسک است.

اوستا ۵ بخش دارد:

۱. یسنا (یعنی جشن و پرستش)؛ قسمتی از این بخش گاتها نامیده می شود (به معنای سرود). این بخش که مشتمل بر ادعیه و معارف دینی و معروفترین قسمت اوستاست، به خود زردشت نسبت داده می شود، در حالی که سایر قسمتهای اوستا را به پیشوایان دین زردشت نسبت می دهند؛

۲. ویسپرد (یعنی همه سروران) مشتمل بر نیایش؛

۳. وندیداد (یعنی قانون ضد دیو) درباره حلال و حرام و نجس و پاک؛

۴. یشتها (یعنی نیایش سرود و تسبیح)؛

۵. خرده اوستا (یعنی اوستای کوچک) درباره اعیاد و مراسم مذهبی و تعیین سرودهای آنها زردشتیان، علاوه بر اوستا، تفسیری به نام زنداوستا و کتب مقدس دیگری به زبان پهلوی دارند. (زهر، آر. سی، زروان، ۱۳۷۴)

۱-۲-۱-۴ آخر الزمان

در هزاره گرایی زردشتی (Millennialism Zoroastrian) انتظار ظهور سه منجی

از نسل زردشت مطرح است. این منجیان یکی پس از دیگری جهان را پر از عدل و داد خواهند کرد.

۱. هوشیدر، ۱۰۰۰ سال پیش زردشت؛

۲. هوشیدرماه، ۲۰۰۰ سال پس از زردشت؛

۳. سوشیانس (یا سوشیانت)، ۳۰۰۰ سال پس از زردشت که با ظهور او جهان پایان می یابد.